

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ АКТИВІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 83–87

Вносяться пропозиції щодо активізації інвестиційної діяльності.

Тривалість економічної кризи в Україні безпосередньо залежить від ефективності, тобто від ґрунтовності, вираженості й активності вжиття відповідних заходів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату і діяльності банківської системи.

Згідно з Законом України “Про Національний банк України”: “Банк — це юридична особа, яка на підставі ліцензії Національного банку України здійснює діяльність по залученню вкладів від фізичних та юридичних осіб, веденню рахунків і надання кредитів на власних умовах” [1].

У Законі України “Про банки і банківську діяльність” банки визначаються як “установи, функцією яких є кредитування суб’єктів господарської діяльності і громадян за рахунок залучення засобів підприємств, установ, організацій, населення й інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, здійснення валютних та інших банківських операцій, передбачених чинним Законом” [2].

За своїм характером наведені вище визначення чітко відображають функціональне призначення банків як фінансово-кредитних установ щодо їх природи акумулювати вільні грошові кошти, здійснювати з ними операції та касове й розрахункове обслуговування.

З точки зору необхідності термінологічної впорядкованості в сучасних умовах формування правової і нормативної бази в Україні слід врахувати ряд особливостей у функціонуванні банків і банківської системи. А саме те, що комерційні банки у взаємообумовленості з центральними банками, в сучасних умовах розвинених країн відіграють основну регулюючу роль зі створення кредитних грошей у країні і по забезпеченню їх рівноважно-го рівня. При цьому банками і банківською сис-

темою в цілому здійснюється політика так званих “дорогих” і “дешевих” грошей.

З метою з’ясування змісту банківської системи як основи інвестиційної діяльності, слід побудувати взаємообумовлену послідовність чинників і умов її розвитку від вихідних принципів зародження. Тобто, від з’ясування природи банків і банківської системи з переходом до їх ролі в інвестиційному процесі в регіоні.

Грошове підживлення промисловості, торгівлі й інших галузей, іншими словами їх інвестування, спочатку виступало провідною функцією кожного окремого банку. При цьому облік функцій кожного окремого банку правомірний щодо функцій цілісної дворівневої банківської системи. Це пов’язане з особливостями і специфікою функцій банківської системи в цілому.

Здійснюваний аспект дослідження правомірний з точки зору оцінки інвестиційної кон’юнктури, що склалася в банківській сфері України.

Так, закономірно виходить з того, що ринковій економіці України необхідна банківська система, яка відповідає світовим стандартам.

Упродовж перших років після набуття Україною незалежності були створені дворівнева банківська система, основи валютного ринку і ринку цінних паперів. Була успішно проведена грошова реформа й введена національна грошова одиниця — гривня.

Було створено платіжну систему із упровадженням сучасних прогресивних технологій здійснення платежів на електронній основі. Це дало змогу досягти достатнього рівня швидкості й надійності обробки інформації на рівні світових стандартів. Із введенням системи електронних платежів значно зменшився ризик створення фальшивих грошей.

Введено потужності із випуску банкнот і монет. Було здійснено перехід до світових стандартів бухгалтерського обліку та звітності в банках.

За роки незалежності була відпрацьована нормативна база для проведення Національним банком зваженої монетарної політики і здійснення банківського контролю. Монетарна політика, що проводилася Національним банком України, дала можливість здолати гіперінфляцію і позитивно відбилася на управлінні інфляційними процесами.

Проте, економічна криза, невизначеність і нестабільність нормативно-правового регулювання, недосконалість податкового і фінансового законодавства, інвестиційного процесу визначають необхідність поглиблення банківської реформи.

Структура банківської системи в Україні, як прообраз структури банківської системи в основі США, представлена двома рівнями: Центральним банком – Національним банком України і системою комерційних банків різних форм власності, спеціалізації і територіального рівня (у відносно-му вираженні).

При цьому слід врахувати, що комерційні банки в Україні на початкових етапах формування ринкових відносин є основною ланкою кредитної системи країни. У кредитно-банківську систему входять кредитні установи, що надають своїм клієнтам різні банківські операції і послуги. Усі ці операції здійснюються на початках комерційного розрахунку і згідно з положенням Національного банку України “Про порядок видачі банкам ліцензії на здійснення банківських операцій”, затвердженим постановою Правління НБУ № 181 від 6 травня 1998 р.

Головною метою комерційних банків, які почали створюватися з 1989 р., було оперативне здобуття їх засновниками прибутку, а також надання клієнтам широкого спектру банківських послуг, і передусім кредитів. Крім зазначеного вище, закономірно включити рішення засновниками за допомогою власного банку своїх групових або індивідуальних проблем, отримання максимального прибутку для своїх акціонерів і для власного розвитку.

Щодо етапів еволюції банківської системи, слід врахувати, що спочатку комерційні банки розвивалися переважно як галузеві.

Відносно ринкової еволюції, статус комерційних отримали колишні державні спеціалізовані банки. Так, на базі республіканського Жилсоцбанку був організований Укрсоцбанк, Агропромбанку – АПБ “Україна”, Промбудбанку – Промінвестбанк.

Відносно суттєвих основ цільового призначення істотної зміни сталися у банківському контролі. Якщо раніше банки виконували роль державних контролерів за діяльністю господарювання за допомогою прямих та непрямих методів регулювання, то на сьогодні в Україні й регіонах цей контроль здійснюється як партнерські стосунки між банками і їх клієнтами.

В окремих випадках держава покладає на банки контроль за окремими господарськими операціями їх клієнтів. Наприклад, за здачею у банк виручки готівкою і дотриманням касової дисципліни підприємствами й організаціями.

При аналізі банківської системи правомірно враховувати класифікаційні особливості. Так, залежно від форм власності банки підрозділяються на приватні й державні. В Україні державними комерційними банками є Експортно-імпортний банк України і Ощадний банк України.

За формою організації банки підрозділяються на акціонерні у вигляді товариств відкритого типу або закритого типу. Акції банків, створених у вигляді акціонерного товариства відкритого типу, поширюються шляхом вільного продажу юридичним і фізичним особам. Акціонерними товариствами закритого типу, а також пайовими банками у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю є переважно комерційні банки в перші роки їх існування. Акції банків у вигляді акціонерних товариств закритого типу купуються, як правило, їх засновниками. Гнучкішою структурою є банки у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю. Кількість їх пайовиків може поповнюватися з відповідною реєстрацією в Національному банку України.

Залежно від виконуваних операцій комерційні банки бувають універсальними і спеціалізованими. На сьогодні в Україні всі комерційні банки прагнуть бути універсальними, хоча далеко не всі вони виконують весь спектр банківських операцій.

Залежно від території діяльності комерційні банки підрозділяються на міжнародні, республіканські та регіональні. Особливістю міжнародних банків є те, що вони створюються за участю іноземного капіталу і можуть мати філії в інших країнах.

До республіканських комерційних банків належать такі банки, як Промінвестбанк, Укрсоцбанк, Ексімбанк і Ощадний банк України, що мають розгалужену мережу відділень і філій по всій території України. Вони тісно пов'язані з органами державної влади й управління.

Більшість же комерційних банків в Україні є регіональними. Вони обслуговують, як правило, клієнтів певної області, міста, району або регіону.

Слід зазначити, що багато було зроблено в плані фінансової реорганізації банків, проте системний ризик залишається значним унаслідок надмірної відкритості банківської системи для слабких підприємств і неякісного менеджменту. Не вдається повністю задовольняти потреби приватного сектору, який сьогодні активно розвивається. Очевидно, що доки банківські реформи не прискоряться, суб'єктам господарювання буде важко отримати доступ до необхідних інвестиційних засобів. Крім того, вони відчуватимуть нестачу в інших банківських послугах високої якості.

Остаточного вирішення питання щодо діяльності фінансово-кредитних установ, інституційного розвитку банківської системи, банківської таємниці і захисту інтересів клієнтів.

Висока вартість фінансового посередництва, відсутність відповідної для країн з ринковою економікою фінансової інфраструктури, стимулів зберігати і розміщувати позикові фонди, низька життєздатність фінансових інститутів (на сьогодні велика кількість банків є прихованими банкрутами) доповнюють те коло проблем, вирішення яких необхідно передбачити в Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. [3].

Мета реформування й розвитку банківської системи України на 2010–2014 рр. повинна включати такі моменти:

1. Забезпечення побудови банківської системи, здатної ефективно й адекватно діяти в умовах ринкової економіки.
2. Удосконалення нагляду за діяльністю комерційних банків.
3. Встановлення клімату довіри до банківської системи.
4. Стимулювання мобілізації заощаджень, що сприятиме зростанню економіки.
5. Підвищення ефективності розподілу обмежених ресурсів конкурентоспроможним підприємствам.
6. Вирішення проблеми неплатежів і розрахунків і запобігання їм виникненню.
7. Створення умов для довгострокового кредитування й інвестування комерційними банками реального сектору економіки.
8. Створення умов для розвитку форвардних операцій.
9. Розвиток комплексної системи інструментів хеджування валютних, відсоткових та інших ризиків.

Як зазначено в економічній літературі [4, 59–70], ключовою функцією центрального банку є розробка і реалізація державної грошово-кредит-

ної політики, на якій головним чином базується рішення його основного завдання — забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Головні принципи грошово-кредитної політики ґрунтуються на основних критеріях і макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку та основних параметрах економічного і соціального розвитку України на відповідний період, які включають прогностичні показники обсягу валового внутрішнього продукту, рівня інфляції, розміру дефіциту державного бюджету і джерела його покриття, платіжного і торговельного балансів, затверджених Кабінетом Міністрів України. Основними економічними засобами і методами грошово-кредитної політики в сучасних умовах в Україні є регулювання обсягів грошової маси через:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків і фінансово-кредитних установ;
- 2) процентну політику;
- 3) рефінансування комерційних банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- 6) регулювання імпорту й експорту капіталу.

Після з'ясування природи, функцій і основної цінової спрямованості банківської системи, правомірно визначитися з місцем і роллю фінансово-кредитних установ, і насамперед комерційних банків в інвестиційному процесі країни та регіонів. При цьому потрібне уточнення визначення інвестиційного ринку.

У сучасній економічній літературі існує найширший спектр визначень категорій інвестиційного процесу. Так, закономірною є передусім класифікація інвестицій на реальні (вкладення капіталу в промисловість, сільське господарство, будівництво, освіту та ін.) і фінансові (покупка цінних паперів). “Тобто будь-які витрати на створення нового або відновлення існуючого капіталу — це реальні інвестиції. Вкладення засобів в обмін на тим чи іншим чином оформлені зобов'язання являють собою фінансові інвестиції. З появою перших документально оформлених фінансових зобов'язань пов'язано зародження фінансового ринку. Більше того — фінансовий ринок виник у той момент, коли перше подібне зобов'язання стало предметом купівлі-продажу” [4, 4–12].

Таким чином, якщо реальними інвестиціями є вкладення капіталу у будь-яку галузь економіки або підприємства, результатом чого є утворення

нового капіталу або приріст готівкового капіталу (будівлі, устаткування, товарно-матеріальні цінності та ін.), то фінансовими інвестиціями є вкладення капіталу (державного або приватного) в акції, облігації, інші цінні папери. Тобто у формі фінансового інвестування приросту реального капіталу не відбувається, за винятком первинного ринку. Відбувається лише купівля, передача титулу власності на вторинному ринку цінних паперів. З точки зору наведеної вище структури інвестицій, правомірне системне визначення інвестиційного ринку, враховуючи, що інвестиції як економічна категорія означає вкладення капіталу в галузі економіки в країні і за кордоном.

Інвестиційним ринком є взаємообумовлене співвідношення пропозиції інвестиційних ресурсів і суб'єктів попиту на них в єдиній системі фінансово-кредитних посередників.

При визначенні ролі банківського сектору в інвестиційному процесі на загальноекономічному і регіональному рівнях правомірно врахувати те, що банки в процесі своєї еволюції перестали виконувати свою роль як ощадні й кредитні інститути в системі грошового та фінансового ринків. Водночас в українському законодавстві під терміном банк завжди розуміється комерційний банк.

Діяльність по залученню фінансування на ринках, що розвиваються, зазвичай описується як інвестиційна банківська діяльність. Тому буде правомірним інвестиційний банк визначити як фінансовий інститут, що займається інвестиційною банківською діяльністю.

Створення інвестиційних банків у світі органічно пов'язане з розподілом праці і спеціалізацією у кредитній сфері.

Відповідно до офіційних даних НБУ на 1 січня 2010 р. налічується 182 банки, які мають ліцензію на право здійснювати діяльність [5], але не зареєстровано жодного інвестиційного банку в чистому вигляді. Тому особливо актуальним є питання створення державного Українського банку реконструкції й розвитку. Про це пише і А. Чухно: "...головною для фінансової системи та її підсистем є функція накопичення капіталу і задоволення потреб в інвестиціях. Для концентрації і цілеспрямованої діяльності системи, як підтверджує світовий досвід, необхідно створити банк розвитку" [6, 8].

Варто зауважити, що після Другої світової війни у країнах Осі (Рим — Берлін — Токіо) були повністю розгромлені правові основи, державний апарат, які створювалися заново на новій основі.

Так, у 1951 р. в Японії був створений банк розвитку. Він відіграв провідну роль у становленні

"японського економічного дива". На сьогодні він видає довгострокові кредити виключно для промисловості. Як державний банк він бере активну участь у державно-монополістичному регулюванні [7].

Так само слід зазначити, що інвестиційні банки відіграли велику роль у відновленні економіки Західної Європи в перші післявоєнні роки, а також у створенні галузей та інфраструктури низки країн, що розвиваються. У цьому відношенні особливо слід виокремити такі країни, як Франція, Італія, Португалія, Скандинавські країни, де змішані або державні інвестиційні банки забезпечили високий рівень довгострокового кредитування промисловості і створення в ній нових галузей.

Як і для організації будь-якого банку, Український банк реконструкції і розвитку вимагає прийняття добротного статуту матеріальної бази і досвідченого персоналу. Але ці проблеми переважно стандартні, тому шляхи їх вирішення загальнозакономірні. Стосовно ж мережі банку, то на початковому етапі її створення буде нерациональним. Достатньо обмежитися центральним апаратом у Києві, а в обласних центрах і АР Крим банк може відкрити представництва при банках-кореспондентах (наприклад, колишніх державних банках, вплив на яких уряд має через свою частку в їх статутних фондах).

Цей банк повинен підтримувати підприємства і галузі економіки, визначені урядом і схвалені Верховною Радою України як пріоритетні на даному етапі розвитку державної економіки. Як правило, банк повинен надавати підприємствам на початковому етапі грошові кошти мало-, середньо- і довгострокових кредитів. Кредитування може здійснюватися як по всьому інноваційному циклу "наука — техніка — підготовка виробництва — експлуатація", так і на забезпечення засобами окремих етапів і стадій цього процесу.

Досить серйозною проблемою є визначення джерел і методів формування ресурсів цього банку. Так, як засвідчило прийняття Верховною Радою України державного бюджету на 2010 р., вільних засобів у держави немає. Тому необхідні нетрадиційні рішення.

Буде обґрунтовано, якщо статутний фонд банку належатиме уряду. Уряд повинен розпоряджатися й прибутком банку, а тому слід відшукати засоби для формування цього фонду. На формування ресурсів банку варто направити частину коштів кредитної емісії Національного банку України. За рахунок подібних ресурсів створювався банк Японії.

На формування ресурсів банку доцільно також направити частину коштів термінових вкладів населення в Ощадному банку України. Такими засобами розпоряджаються уряди у ряді країн (Японія, Франція та ін.). У цьому ж банку повинні зберігатися засоби державних бюджетних і позабюджетних фондів, які могли б використовуватися для кредитування.

Передбачається, що за притягнені засоби необхідно платити відсотки. Їх розмір повинен покривати як мінімум знецінення отриманих у кредит коштів в результаті інфляції. Якщо підприємства-кредитори здійснюють свої власні капітальні вкладення або засоби резервного фонду, необхідні для покриття збитків за результатами діяльності за звітний рік, то за попередньою заявкою підприємства вони повинні йому повертатися. За таких умов уряд мав би можливість вирішувати загальнодержавні проблеми, не порушуючи при цьому принципів господарського або комерційного розрахунку в діяльності підприємств усіх форм власності.

Тому, чим швидше почне функціонувати Український банк реконструкції і розвитку з функціями інвестиційного, тим більшу допомогу він надасть нашій економіці після її виходу з платіжної та економічної кризи, в якій вона опинилася. А коли почнуть набирати темпи виробництва в Україні, почне надходити й іноземний капітал, без якого із стагфляції, яка має місце в Україні, ще жодна країна самостійно вийти не змогла.

Тому проблема створення банківської структури на регіональному рівні в Україні на початкових етапах формування ринкового механізму й інвестиційних банків з довгостроковим кредитуванням та інвестуванням безпосередньо ґрунтується у створення механізму забезпечення банківських структур інвестиційними резервами.

На сучасному етапі провідну роль у забезпеченні інвестиційними ресурсами — стартовими капіталами інвестиційних банків у регіонах — по-

винна зіграти держава [8, 132]. Тобто слід врахувати роль держави і її вплив на норму банківського кредитування і, як наслідок, на збільшення попиту на інвестиції, зважаючи на досвід виходу з “Великої депресії” у 30-тих роках ХХ ст. При цьому використовувалися непрямі методи регулювання, обґрунтовані Дж. М. Кейнсом й упроваджені Ф. Рузвельтом [9].

Таким чином, слід зробити висновок про закономірні дії зі створення умов, матеріально-фінансової бази на регіональному рівні, що відповідають організації банківських структур як інвестиційної діяльності, і передусім інвестиційних банків з функціями довгострокового кредитування й інвестування.

Література

1. Закон України “Про національний банк України” // ВВР України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” // ВВР України. — 1991. — № 25. — Ст. 281.
3. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” // Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. Комітет з економічних реформ при Президентіві України. Версія для обговорення. — 2010. — 85 с.
4. Майсеєнко І. П. Ринок фінансових послуг. — К.: МАУП, 2006. — 360 с.
5. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично-статистичне видання. — 2010. — № 2 (203).
6. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання // Економіка України. — 2010. — № 2. — С. 4–13.
7. <http://www.5ballov.ru/preview/72321/7>
8. Третьак В. В., Дронова Н. В. Регіональна інноваційна система як основний об’єкт формування інноваційної політики / Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 3 (93). — С. 131–138.
9. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег // Антология экономической классики: В 2 т. — М.: Эконов, 1992. — Т. 2. — С. 136–432 с.

Для якнайшвидшого виходу економіки України з кризи пропонується активізувати інвестиційну діяльність на основі реформування банківської системи, зокрема створення регіональних банків реконструкції і розвитку.

Для быстрого выхода экономики Украины из кризиса предлагается активизировать инвестиционную деятельность на основе реформирования банковской системы, в частности создание региональных банков реконструкции и развития.

For the most rapid exit of economy of Ukraine from a crisis it is suggested to activate investment activity on the basis of reformation of the banking system, in particular, creation of regional banks of reconstruction and development.

Надійшла 1 листопада 2010 р.